

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32) 2014
УДК 37.036

Мотрук В., Тищук А. Художній переклад як важливий засіб формування духовної культури школярів і студентів; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 12; мова – українська.

Анотація. У статті розглянуто роль художнього перекладу у формуванні духовної культури школярів і студентів. Вивчено його роль у забезпеченні оптимального навчання і виховання на матеріалі творів світової літератури.

Ключові слова: світова література, художній переклад, духовна культура, читацька компетентність.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України № 58 від 26.01.2011 р. головним завданням сучасної загальноосвітньої школи стає формування нового покоління особистостей з високою гуманітарною культурою і громадянською відповідальністю, збереження національної ідентичності, духовних ідеалів цивілізації в умовах глобалізації. Найважливіші завдання становлення і розвитку особистості молодих людей полягають в тому, щоб ввести їх у світ загальнолюдських цінностей, надати допомогу в оволодінні основами духовної культури. Художня література завжди була і залишається одним із важливих засобів формування духовної культури молоді. Література як мистецтво слова є важливою складовою духовної культури людства, тому цілком доречно розглядати літературні твори в контексті загального культурного руху на певному етапі, у зв'язках із живописом, музикою, кіно та іншими видами.

Дисципліна «Світова література», яка викладається в середній та вищій школі, розглядається науковцями і методистами як пошук зв'язків між способом мислення, особливостями світосприйняття, менталітету, культурних надбань іншомовних країн, як засіб сприяння входженню української культури у культуру світову. Духовна культура молодої людини складається, звісно, не лише під впливом уроків та лекцій із світової літератури, але її викладання має вирішальний вплив на становлення і розвиток художніх інтересів і здібностей у підлітковому та юнацькому віці.

Актуальність розробки технології вивчення перекладних художніх творів зумовлена тим, що технологічно правильний підхід до викладання світової літератури відкриває широкі можливості для виховання особистості, обізнаної з культурою народів світу, зацікавленої в збереженні її розмаїття, миролюбно налаштованої до всіх націй. До питань, пов'язаних із порушеною проблемою, зверталися вітчизняні і зарубіжні методисти, митці, теоретики і практики перекладу: І. Франко,

М. Рильський, О. Кундзіч, В. Коптілов, Р. Зорівчак, А. Попович, П. Тороп, С. Влахов, С. Флорін, К. Чуковський, А. Федоров, Г. Гаччиладзе та ін. Розроблені ними засади дослідження художнього перекладу стали необхідною передумовою ефективної діяльності вчителя-словесника.

У дослідженнях учених панують неоднакові погляди на тлумачення поняття «світова література». Його тлумачать на загаль як суму всіх літературних творів, створених людством у різні історичні періоди й у різних країнах. Згідно менш поширеної версії вона є сукупністю самих лише шедеврів, тобто суспільно визнаних досконалих творів, що вийшли з-під пера вузького кола геніальних митців, письменників загальносвітової слави – Шекспіра, Гюго, Шевченка, Чехова, Достоевського, Бодлера, Шара, Гемінгвея... Ця точка зору піддається критиці на тій підставі, що твори, які вважаються шедеврами, не однакові у різних народів і в різні історичні періоди. Є генії загальнолюдські (як от Сервантес, Лев Толстой, Гете, Бальзак, Шекспір, Гюго), письменники, яких визнають у певних мовних та етнічних спільнотах (Генрі Джеймс) і письменники так сказати «внутрішньо національні» (як Леся Українка, Панас Мирний, Адам Міцкевич, Ярослав Гашек, Янка Купала та ін.) [1, с.28].

Побутує думка, що немає і не може бути універсальної, однакової для всіх країн і народів світової літератури, тому цей предмет слід викладати в Україні з урахуванням менталітету українського народу [2, с.9].

Пошук методологічних підходів до вивчення творів світової літератури як у школі, так і в університеті, дає змогу виокремити кілька підходів до даної дисципліни:

- вивчення світової літератури як «підручника життя»;
- вивчення її як мистецтва слова;
- вивчення світової літератури з урахуванням пріоритетності загальнолюдських цінностей;
- духовно-ціннісний підхід до вивчення світової літератури;

– вивчення світової літератури з погляду християнських цінностей.

Так, методика вивчення літератури як мистецтва слова зобов'язує надавати належну увагу формі художнього твору, розкриттю усвідомлення її краси, довершеності, ролі та значення в естетиці письменника. Ефективність навчання зумовлюється єдністю, продуктивною взаємодією емоційно-образного та свідомого сприйняття художнього твору.

Цілком очевидно, між шкільним і університетським курсом світової літератури не має прірви, навпаки, вони тісно зв'язані, об'єднані принципом *інтегрованості*. В пошуках оптимального навчання і виховання на уроках та заняттях із світової літератури методисти пропонують різні інновації, зокрема інтерактивні технології в системі особистісно зорієнтованого навчання (С.Сафарян); контекстне вивчення художнього твору (В.Гладишев); мультимедійні технології навчання (Н.Химера); інноваційні методи опанування літературних понять (К.Баліна) та ін. Вони наголошують, що при застосуванні будь-якого методу навчання великого значення набуває аналіз тексту. Вивчення твору завжди буде поверховим, якщо не спиратиметься на текстуальний матеріал. Художній твір має звучати у класі, в аудиторії – в читанні, у цитатах, у лекції, у відповідях учнів та студентів.

Читання є тією універсальною дією, на якій ґрунтується як процес навчання, так і вся подальша життєдіяльність людини. За В. Сухомлинським «читання – найважливіший інструмент навчання та джерело багатого духовного життя. Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці» [3, с.15]. Пропаганда читання, формування *читацької компетентності* учнів, виховання особистості, здатної поцінувати явища класичної і сучасної культури є однією з головних цілей вивчення курсу світової літератури в школі. *Читацька компетентність* – це сукупність знань, умінь та почуттів читача, які дозволяють йому повноцінно та самостійно опрацювати той чи інший художній текст, висловлювати думки щодо його змісту, персонажів; визначати його загальнолюдську значущість, цінність для української духовності тощо. Завдання це перебуває в центрі уваги фахівців з методики викладання літератури (І. Збарський, Т.Бугайко, О. Ісаєва, І. Бех, Л. Мірошніченко, Л. Пустовіт, Є. Пасічник).

Школа і ВНЗ мають, проте, й суттєві відмінності у викладанні цієї дисципліни, які стосуються їх головних цільових настанов. Метою шкільного курсу є підготовка *кваліфікованих читачів*, здатних критично сприймати художній твір як мистецтво слова, натомість мета

вивчення зарубіжної літератури у вищій школі полягає у вихованні *спеціалістів-літературознавців*, для яких наукове студіювання літературно-художніх явищ різних рівнів стане професією.

Ідеальний варіант вивчення іншомовних творів пов'язаний із використанням оригінальних іншомовних художніх текстів. Український літературознавець і громадський діяч XIX ст. Михайло Драгоманов бідкався, що знання західноєвропейських мов дуже мало поширене серед українців, навіть серед університетських, і дуже рідко хтось із них, навіть тих, хто вчиться на філологічному факультеті, читають книжки, наприклад, французькі або німецькі. З тих часів, на жаль, мало що змінилося, тому для вивчення літературного доробку зарубіжних митців і нині звертаються до творів, перекладених знавцями іноземних мов – перекладачами.

Відавна переклад виконує важливу соціальну функцію, уможливаючи широкий доступ до культурних досягнень інших народів, взаємозбагачення літератур та культур. Це – своєрідний *«діалог культур»*. Дане поняття виражає «таку форму і спосіб комунікації двох культур, коли кожна із сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої культури поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, поглиблює самоідентичність» [4, с.33]. Переклад слугує захисту національних мов і культур, уберігаючи їх від надмірного іншомовного впливу, затримуючи все те, що може зашкодити їхній самобутності.

Успішність міжкультурного діалогу цілком і повністю залежить від перекладача, від його професійної компетентності. Гете оцінював працю перекладача як «одну з найважливіших і найдостойніших справ, що зв'язують воедино всесвіт». Вважається, що сучасна стадія глобалізації багато в чому завдячує саме перекладачам.

Переклад і творчість перебувають в органічному зв'язку. На думку мексиканського письменника Октавіо Паса, вони є «процесами-близнюками» і їм притаманне постійне взаємозбагачення. Оригінал іншомовного твору народжується заново у новій мовній ситуації головним чином завдяки таланту перекладача, котрий перетворюється в автора. Переклад для перекладача – це ще й ефективний засіб самовдосконалення. Він здійснює позитивний вплив на розвиток пам'яті, інтелекту, риторики тощо, допомагає творчому і професійному зростанню. Лев Толстой включав у молодому віці переклад у програму своїх щоденних занять з удосконалення літературної техніки. У березні 1851 року

майбутній корифей російської літератури занотував у щоденнику таке завдання: «Перекладати щось з іноземної мови для розвитку пам'яті та стилю».

Перекладні твори виконують двояку функцію: *естетичну і пізнавальну*.

Як пам'ятки словесного мистецтва, вони знайомлять нас з іншою країною, іншою епохою, іншою культурою, новим способом мислення і вираження почуттів. Французький перекладач Жорж Мунен слушно зазначає, що «перекладачу замало бути хорошим лінгвістом, він має бути добрим знавцем етнографії, має знати все про народ, який нею послуговується» [5, с.141].

Без національно-культурних знань він не зуміє передати національний колорит іншомовного літературного твору. Ідейно-образна структура оригіналу може стати в перекладі мертвою схемою без знання того суспільного середовища, в якому виник твір, причин, які покликали його до життя, завдяки яким продовжує жити в інших середовищах.

Цю та інші вимоги необхідно враховувати при підготовці фахових перекладачів, здатних виконувати роль посередників між культурами. Створення моделі іншомовної культури, що відтворює норми і цінності народу, стандарти повсякденної комунікативної поведінки, формування на цій основі дієвої *соціокультурної компетенції* можливе в навчальних закладах завдяки застосуванню автентичних учбових матеріалів та сучасних інформаційних технологій.

Що ж означає «перекласти»? Італійський перекладач Роберто Муссапі розуміє це так: «Перекласти – це проникнути в уже здійснену дію, повторити її від самого початку в пільмі, але для світла, заради якого вона й здійснювалась» [6, с.209]. Мета перекладача, отже, – досягнення художнього ефекту. Його переклад має справляти на читача таке ж враження, як і

оригінальний твір. Він уявно зіставляє можливі естетичні реакції на нього і читачів оригіналу, і читачів перекладу, і добивається того, щоб ці реакції були бодай приблизно однаковими.

Серед багатьох питань теорії перекладу є одне, яке, здавалось би, не повинно викликати жодного сумніву: переклад має бути точним. Але саме цей, на перший погляд беззаперечний принцип, часто заперечується і теоретиками, і практиками перекладу, на тій підставі, що мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не здатна досконалим, сповна передати зміст оригіналу, тому неминуче втрачається певний об'єм інформації. Так, дослідник В.В.Левик сумнівається, що точність перекладу може бути мірилом його високого художнього рівня, бо «інколи замість живого, одухотвореного портрету оригіналу з-під пера перекладача виходить бездушна копія» [7, с.359].

Залучаючи учнів та студентів до вивчення кращих зразків світового красного письменства, потрібно наголошувати, що художній переклад є результатом «творчого діалогу» автора і перекладача. Використання перекладів на заняттях з іноземної мови та зарубіжної літератури дозволяє усвідомити не лише сутність художнього перекладу як творчого процесу і його результату, а й глибшого розуміння творів, прочитаних в оригіналі. Наприклад, дедалі активніше впроваджується застосування під час вивчення зарубіжної літератури завдань на *порівняльний аналіз оригіналу та перекладу*. Плідним може стати зіставлення перекладів одного твору, виконаних різними перекладачами. Воно може, зокрема, виявити, який переклад і чому найбільше відтворює ідейно-художні особливості оригіналу, наскільки його ідейна, естетична і стилістична концепція відповідає його концепції тощо.

Література

1. Росовецький С.К. Світова література та деякі закономірності її розвитку // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – №8. – С.27 – 29.
2. Наливайко Д.С. Як же вивчати зарубіжну літературу в школі? // Зарубіжна література в середніх навчальних закладах. – 1996. – №1. – С. 7-11.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – Х. : Акта, 2012.
4. Шульга М.О. Формула злагоди – діалог культур // Віче. – 1997. – № 1. – С. 33.
5. Мунен Ж. Переводчик, слово и понятие // Перевод – средство взаимного сближения народов. Художественная публицистика. – М.: Прогресс, 1987. – С.136-141.
6. Роберто Муссапи. Во имя света // Перевод – средство взаимного сближения народов. Художественная публицистика. – М.: Прогресс, 1987. – С.208-209.
7. Левик В.В. О точности и верности // Перевод – средство взаимного сближения народов. Художественная публицистика. – М.: Прогресс, 1987. – С.358 -377.

Виктор Мотрук, Алла Тищук

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПЕРЕВОД КАК ВАЖНЫЙ СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ И СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье рассмотрена роль художественного перевода в формировании духовной культуры школьников и студентов. Рассмотрена его роль в обеспечении оптимального обучения и воспитания на материале произведений мировой литературы.

Ключевые слова: мировая литература, художественный перевод, духовная культура молодежи, читательская компетентность.

Victor Motruk, Alla Tishchuk

LITERARY TRANSLATION AS AN IMPORTANT METHOD OF FORMATION OF SPIRITUAL CULTURE OF SCHOOLCHILDREN AND STUDENTS

Annotation. The article deals with the role of artistic translation in forming the spiritual culture of pupils and students. The author considers the role of this translation in providing the optimum education and upbringing of the youth on the material of world literature

Key words: world literature; artistic translation; spiritual culture of the youth; reader's competence

Стаття надійшла до редакції 01.12.2014 р.

Мотрук Віктор Петрович – доцент кафедри міжмовного спілкування і фахового перекладу факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ»

Тищук Алла Геннадіївна – викладач кафедри міжмовного спілкування і фахового перекладу факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу ДВНЗ «УжНУ».